

Onko lyydiläisalue täysin runoton?

Kansanrunoutta käsittelevässä kirjallisuudessamme lyydiläisten nimi esiintyy peräti harvoin, sillä Aunuksen itäisiä osia, joissa nämä heimolaisemme asuvat, on aina pidetty miltei täysin runottomina seutuina. Vuonna 1845 siellä varsin laajalti kiertänyt kansanrunoudenkerääjämme D. E. D. Europæus jo joutui toteamaan, että lyydiläisten asuinsijat olivat runottomia ja että »vasta Tulemajärvellä alkoivat runot soida».¹ Itä-Karjalan murteiden tutkija Arvid Genetz, joka v. 1871 suoritti vain viisi päivää kestäneen, mutta kielentutkimuksen kannalta erittäin onnistuneen matkansa lyydiläisalueelle, ei myöskään saanut sieltä ainoatakaan vanhan runon katkelmaa, vaikka hän jo kielennäytteiksikin olisi niitä muistiin kirjoittanut, jos vain talletettavaa olisi ollut. Lyydiläismurteiden perusteellinen taitaja Joh. Kujola, joka v. 1909 suorittamallaan stipendiaattimatalla kielen ohessa perehtyi myös lyydiläisseutujen kansankulttuuriin

¹ VÄINÖ SALMINEN Suomalaisen muinaisrunojen historia I, s. 65.

ja väestön henkiseen tilaan, sanoo Karjalan kirjassa s. 524: »Lyydiläiset sanoivat mielellään itseään venäläisiksi halveksien omaa kieltään, ja nuorempi polvi alkoi käyttää venäjää keskinäisessä seurustelussaan. Eikä siellä ollut tällaista asiantilaa estämässä edes isiltä peritty vanha runous; siitä lyydiläisalueella ei tiedetty mitään. Kun pyysin laulamaan *tuudiks*, kehoitettiin menemään »lapemba», s.o. Lappiin päin (karjalan kielen alueelle).»

Tämä suorasukaisuudessaan synkähkö lausunto on senkin jälkeen, kun lyydiläisten tuntemus on kasvanut, osoittautunut suurelta osalta paikansa pitäväksi. Etenkin pohjoisilla lyydiläisalueilla Suojusta Kortaššiin ja Palolammelle ei kansankielisiä runoja juuri lainkaan tavata, ja nekin harvalukuiset uudemman laulun katkelmat, esim. kehtolaulut ja nelisäkeiset tsästuskat, joita sieltä on muistiin merkitty, ovat miltei kauttaaltaan käännöksiä ja mukailuja vastaavista venäläisistä lauluista.

Hieman toisin on sitä vastoin eteläisemmillä lyydiläisalueilla, etenkin Viitanan, Prääsän, Pyhäjärven ja Kuujärven tienoilla, missä kansankielisellä laululla on yhä edelleenkin huomattava sijansa väestön henkisen vireyden ylläpitäjänä. Itkuvirsiensä esittäminen, »äänellä itkemisen» taito, ei noissa kylissä ole harvinainen, ja vaikka lauletaankin paljon venäjäksi, myös lyydin oma murre ilmaisee yhtä selvästi ja eloisasti laulajien mielteitä ja tunnelmia. Runollisen mielen ilmentäjänä on pidettävä myös kanteleensoittoa, jota paikoin yhä harrastetaan. Prääsässä kerrotaan 1920-luvulla vielä eläneen taitava kanteleseppo, joka osasi myös soittaa. Vuosisadan vaihteessa oli läntisimmässä lyydiläiskylässä, Nirkassa, niin laajalti tunnettu kanteleensoittaja, että hänen maineestaan kerrotaan yhä Kenjävällä saakka pohjoisessa. Aivan lyydiläisalueen rajalla, Kaskesniemen kylässä, tapasin vanhuksen, joka vielä suureksi nautinnoksensa näppäili yhdeksänkielistä, kumollaan olevaa allasta muistuttavaa yksipuista kanteletta. Soittimen hän oli itse laatinut, ja niistä sävelmistä, joita hän esitti, jäivät erikoisesti mieleeni Valamon luostarin ja Itä-Karjalan eri pyhättöjen kirkonkellojen melodiat. Kuujärvellä eli vielä viime keväänä eräs keskiässä oleva soittoniekka, jonka kannel oli samanlainen kuin läntisessä Aunuksessa: koppa oli kuin oikein päin oleva allas, jonka katteena oli ohuesta laudasta tehty kansi. Liikuttunein mielin, kyyneleet silmissä, tämä kansanmies esitti yksinkertaisia, isältänsä kuulemiaan sävelmiä. Näiden etelälyydin varsin monien kantele-tietojen rinnalle voidaan koko pohjoiselta alueelta asettaa vain yksi maininta: Munjärven lähellä olevassa Dvortsan kylässä oli vuosisadan alussa elänyt taitava soittaja, jonka kuitenkin tiedettiin olleen opissa Himolassa lähellä Suomen entistä rajaa.

Vaikka kanteleensoittoa onkin lyydiläisalueella vielä varsin myöhään

harrastettu, kalevalaisesta laulusta on kovin vähän tietoja. Kuitenkin on Suomen Kansan Vanhojen Runojen Aunuksen toisinnot sisältävässä II osassa kaksi lyydiläisalueen toisintoa, molemmat Hiitolasta kosinta-runoa. Toinen näistä toisunnoista (SKVR II, 97) erottuu helposti myöhäiseksi lainaksi aunukselaisilta naapureilta, mutta toisella (SKVR II 96, 96 a) on oma todistusvoimansa lyydiläisten runotaitoon nähden.

Ensinmainitun toisinnon (97) on Pyhäjärven Peltöisistä 22. 7. 1871 merkinnyt muistiin Borenius-Lähteenkorva, ja laulajaksi on ilmoitettu Kostin Gordii, Häkki, vanhemmanpuoleinen mies. Säkeitä on toisinnossa 120. Runon aunukselaisperäisyyttä osoittaa jo se, että alkupuoli siinä on Iro-neidon runoa, loppupuoli Hiitolasta kosintaa, mikä laulutapa on varsinaisella aunukselaisalueella yleinen, ks. esim. SKVR II 95 (Vieljärvi); 98, 99 (Veskelys); 100, 100 a, 101 (Säämäjärvi); 102 (Uhmoila); 105 (Porajärvi). Runon sisältö — yksityiskohtaista säevertailua tässä esittämättä — myös on sama kuin aunukselaisissa toisunnoissa. Erikoisen selvästi aunukselaisuuden puolesta puhuu vielä runon kieli. Esitettäköön tässä muutamia Pyhäjärven lyydille vieraita piirteitä mainiten sulkeissa murteen oikeat muodot: (partitiivimuotoja) rugoileibeä, säe 2, (rugizleibäd), rieskoa maiduo 4 (rieskemaidod), jäittseä 6 (d'äiftsäd), polgiettud 7 (polgettud), poijaštu 9 (poigašte), kolmattu 37 (kolmatte); (persoonamuotoja) pañimmo 24, 26 (panimme), pañitto 25 (panitte); (deminutiivimuotoja) kädüöd 52 (kädüded), aidahuon 72 (aidahuden); (imperpektiivimuotoja) lainai 92 (lainaž); (a-, ä-loppuisia nomineja) äijü 83 (äije) ym. Runon kielessä on tässä mainittujen aunukselaispiirteiden ohessa niin paljon aitoa Pyhäjärven Peltöiskylän lyydiä, että runonlaulajaa on sen perusteella pidettävä syntyperäisenä lyydiläisenä. Todennäköisimmin laulu on saatu Vieljärveltä tai Säämäjärveltä, joiden seutujen laulutapa pääpiirteissään käy yksiin Kostin Gordiin toisinnon kanssa.

Toinen lyydiläisalueen toisunnoista (n:ot 96 ja 96 a) on edellistä paljon mielenkiintoisempi. Kaikkiaan 484 säkeen mittaisena se on pisin kaikista Kalevalan-aiheisista runoista.¹ Venäläiselle tutkijalle N. Leskoville sen on Pyhäjärven² Partaniemessä v. 1893 sanellut Kateriina Turu, ja se on ensiksi julkaisu aikakauskirjassa *Živaja Starina* III 4, ss. 542—553. SKVR:jen II osassa se on sekä alkuperäismerkinnän mukaisesti venäläisin kirjaimin että myös lehtori Joh. Kujolan suomalaisittain transskriboimana. Runo on miltei virheetöntä Pyhäjärven lyydiä, mutta silti runomitallisestikin varsin ehyt. Runon tarkastelun helpottamiseksi mainittakoon siinä esiintyvistä aidoista lyydiläisyyksistä seuraavat:

¹ Väinö Salminen, mts. 65.

² Prof. Salmisen teoksessa runon saantipaikaksi on erehdyttävästi ilmoitettu Tulemajärven Partaniemi.

1) *g:n*, *d:n* ja *b:n* esiintyminen pääpainollisen tavun jäljessä umpinaisen tavun alussa, esim. *igälline* 6, *poigale* 23, *pölgästütäh* 107, *ragon* 319; *veden* 29, *sadal* 70, 92, *kudotul* 94, *neidod* 109, *raudad* 319; *külbe* 30, *kabuks* 33, *sobad* 49, *Bembel* 104, *turbottih* 151;

2) *d:n* esiintyminen painottoman tavun vokaalin jäljessä tavun alussa, missä aunuksessa yleisemmin on *kato*, esim. *Piähüden* 42, *sored'ile* 59, 81, *D'ämedile* 61, 83, *turbedaižen* 68, 90, *kibedästi* 123, *korged* 252, *saged* 253, *Rusked* 99, 131, *vastadeli* 309;

3) *ln*-yhtymän säilyminen semmoisissa tapauksissa kuin *olnov* 8; *ei-ku olne* 9

4) pitkän *ī:n* esiintyminen imperfektimuodoissa, esim. *luadii* 215, 284, *Lopii* 330:

Nimenomaan Pyhäjärven lyydille ominaisia piirteitä ovat:

5) triftongi *uoi*, *üöi* pääpainottoman tavun *oi-*, *öi-*diftongin paikalla¹, esim. *Sepuoi* 1, 5, *sanuoi* 47, *kanduo* 55, *Väinemyöine* 141, *Djogamuoine* 142;

6) *e*-vokaali sananloppuisen *a:n*, *ä:n* paikalla kaksitavuisissa sanoissa, milloin ensi tavu on lyhyt, ja useampitavuisissa aina, esim. *vette* 31, *paide* 50, *kulde* 95, *kordē* 131, *kolmatte* 126.

Runossa tavattavat aunukselaisuudet jäävät aivan pieneksi vähemmistöksi selvien lyydiläispiirteiden rinnalla. Sitä paitsi on otettava huomioon, että sellaiset aunukselaiset essiivimuodot kuin *piihtennü* 2 ja *vazaraižennu* 3 ja sellaiset adjektiivien nominatiivit kuin *valgei* 151 kuuluvat olennaisesti Pyhäjärven murteeseen. Täysin vieraiksi piirteiksi jäävät pääasiallisesti vain muutamat *u-*, *ü-*loppuiset nominatiivi- ja partitiivimuodot, esim. *poigu* 26, 30, *rungu* 35, *hobju* 100, *kuldu* 113, *merdü* 124, 155, *kolmattu* 157, *kiärmehištü* 328, *madohištü* 329. Runon kieli näin ollen osoittaa, että toisinto on hyvin kotiutunut lyydiläiseen ympäristöönsä.

Myös sisältönsä puolesta runo ansaitsee huomiota. Vaikka se perusajatukseltansa onkin samanlainen vastaavien aunukselaisten toisintojen kanssa, kerronnan vuolaudessa ja tapahtumien yksityiskohtaisessa kuvauksessa ei naapurien laulutavassa ole sille vertaa. Tämän perusteella ja runon kielellisen aitouden huomioon ottaen ei ole uskottavaa, että runo olisi lyydiläisillä myöhäinen, saati tilapäinen lainautuma aunukselaisilta, vaan se pikemminkin voi olla laulajan pystysuoraa perintöä vanhemmiltansa ja esivanhemmiltansa. Pyhäjärvi ympäristöineen (siihen laskettuna myös Prääsä ja sen lähikylät) on ilmeisesti aina ollut kiinteässä yhteydessä

¹ Tätä ilmiötä tavataan tosin muuallakin, mutta *e*-alueella vain Pyhäjärven murteessa.

läntisten aunukselaiskylien kanssa. Näiden läheisten kosketusten vaikutukset tuntuvat selvästi seudun lyydiläismurteistossa, jossa on paljon enemmän aunukselaisia piirteitä kuin Kuujärven murteistossa tai pohjoislyydissä. Mahdollisesti myös kanteleensoiton runsas harrastus ja vanhan kalevalaisen laulun esiintyminen ovat seurausta samasta, kenties hyvinkin vanhasta, jatkuvasta yhteydestä. Joka tapauksessa Aunus suomalaisten runojen maana käsittää näin myös kaistaleen lyydiläisaluetta. Se kuva, mikä kirjallisuudessa tästä alueesta on annettu, tulkoon täten Pyhäjärven osalta oikaistuksi.

Edellä on rajoitettu tarkastamaan vain vanhaa kalevalaista laulua, jonka esiintymisalue lyydiläismaillakin on aikaisemmin varmaan ollut paljon laajempi, mutta joka venäläisten »pajujen» tieltä on Aunuksen itäosissa jo ennen runonkeräyksen alkua jäljettömiin kadonnut.¹ Nykyisin noilla tienoin esiintyvä kansanrunous, joka on rikkainta Viitanalla, Präässä, Pyhäjärvellä ja Kuujärvellä, sisältää runsaasti, jopa miltei kauttaaltaan venäläisiä aineksia. Kun senkin tuntemus luo valonheijastusta itäisten heimolaistemme elämään ja kulttuuriin, saanen toisessa yhteydessä esittää myös siitä eräitä piirteitä.

Aimo Turunen.

---

¹ Ks. Väinö Salminen: mts. 64.